

برنامه ریزی طرح های

اکوتوریسم

مؤلف:

دیوید فنل

مترجمان:

دکتر مسعود تقوایی

عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان

علی جوزی خمسلویی

سرشناسه	:	فنل، دیوید ا، ۱۹۶۳
عنوان و نام پدیدآور	:	Fannell, David A برنامه ریزی طرح های اکوتوریسم/دیوید فنل، مترجمان: مسعود تقوایی علی جوزی خمسلویی
مشخصات نشر	:	اصفهان: انتشارات معظمی، ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری	:	۳۰۲ ص
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۳۲۴۷-۳-۶
وضعیت فهرست نویسی	:	فنی
یادداشت	:	عنوان اصلی: Ecotourism programme planning.c.2002
موضوع	:	گردشگری--
موضوع	:	گردشگری فرهنگی
موضوع	:	گردشگری زیست محیطی
شناسه افزوده	:	مسعود تقوایی ۱۳۴۵؛ مترجم
شناسه افزوده	:	علی جوزی خمسلویی، مترجم
رده بندی کنگره	:	G1۵۶/۵/گ۴۹۳ ۱۳۹۱
رده بندی دیویی	:	۳۳۸/۴۷۹۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۰۵۷۱۲۰

برنامه ریزی طرحهای اکوتوریسم

➤ نویسندگان: مسعود تقوایی، علی جوزی، خمسلویی

➤ ناشر: معظمی

➤ مدیر و ناظر فنی: علیرضا جنت

➤ طراحی جلد: نگار اصفهان

➤ صفحه آرای: مرضیه ضیائی

➤ چاپ: نگار اصفهان

➤ قطع اثر: وزیری

➤ نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱

➤ تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

➤ قیمت: ۱۱۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۲۴۷-۳-۶

کلیه حقوق نویسندگان اثر محفوظ است.

Email: entesharatfani@yahoo.com

Cellphon: ۰۹۱۳۱۷۰۳۵۹۷

فهرست مطالب

درباره نویسنده	۹
سیاسگزاری	۱۱
پیشگفتار	۱۳
پیشگفتار مترجمان	۱۷
فصل اول: گردشگری و تفریح	۲۱
مقدمه	۲۱
اوقات فراغت، تفریح و گردشگری	۲۲
ارتباطات منظم	۲۸
محصولات گردشگری	۳۸
طرح‌های گردشگری	۴۱
نتیجه‌گیری	۴۵
فصل دوم: مبانی اساسی اکوتوریسم	۴۷
مقدمه	۴۷
اکوتوریسم	۴۸
کشف مرزهای اکوتوریسم	۵۱
تعریف اکوتوریسم	۵۵
اکوتوریست	۶۳
تخصص	۶۹
مزیت‌های اکوتوریسم	۷۳
مبانی فلسفی اکوتوریسم	۷۹
محیط‌گرایی	۸۱
گردشگری و توسعه پایدار	۸۹
محیط به عنوان یک سیستم	۹۳
تحلیل سیستم‌ها	۹۸
اکولوژی انسانی	۱۰۱

۱۰۵.....	پیچیدگی
۱۰۷.....	نتیجه‌گیری
۱۰۹.....	فصل سوم: تدوین برنامه: آغاز فعالیت
۱۰۹.....	مقدمه
۱۱۰.....	ذخایر اکوتوریستی
۱۱۰.....	- تنوع زیستی
۱۱۲.....	- جغرافیای زمینی جزایر و برنامه‌ریزی ذخایر طبیعی
۱۱۷.....	- مناطق حفاظت شده عمومی
۱۲۲.....	- مناطق حفاظت شده خصوصی
۱۲۵.....	مدیریت منابع
۱۲۹.....	تأثیرات
۱۳۴.....	ظرفیت برد
۱۳۸.....	تأثیرات اکولوژیکی
۱۴۲.....	اصول پیشگیرانه
۱۴۳.....	تحلیل و بررسی مباحث
۱۴۹.....	هنجارها
۱۵۲.....	توسعه جامعه
۱۵۳.....	مسائل جامعه - گردشگری
۱۵۷.....	سرمایه اجتماعی
۱۶۶.....	اصول اخلاقی گردشگری
۱۶۹.....	اصول اخلاق نظری
۱۷۳.....	نتیجه‌گیری
۱۷۵.....	فصل چهارم: طرح‌ریزی
۱۷۵.....	مقدمه
۱۷۶.....	برنامه‌ریزی
۱۸۲.....	برنامه‌ریزی اوقات فراغت
۱۸۷.....	ایدئولوژی طرح‌ریزی

۱۸۷	- فلسفه
۱۹۱	- بیانیه‌های تبلیغاتی و دیدگاهی
۱۹۳	- اهداف و عینیت‌ها
۱۹۵	- نظریه‌های طرح‌ریزی
۱۹۵	- تعامل‌گرایی نمادین
۱۹۶	- نظریه تعامل اجتماعی
۱۹۷	- جریان و انگیزه‌های مطلوب
۱۹۸	- انگیزه درونی- بیرونی
۱۹۹	- شخصیت
۲۰۰	- مراحل زندگی
۲۰۱	- محدودیت‌ها
۲۰۲	- استراتژیهای طرح‌ریزی
۲۰۵	- دیدگاه‌های طرح‌ریزی
۲۱۱	- مدل طرح‌ریزی
۲۱۳	- طراح
۲۱۶	- اپراتورهای گردشگری
۲۲۰	- مسائل دیگر
۲۲۶	- نتیجه‌گیری
۲۲۷	فصل پنجم: نیازها و سرمایه‌ها
۲۲۷	- مقدمه
۲۲۸	- انگیزه‌ها (نیازها)
۲۳۲	- ارزیابی نیازها
۲۳۴	- تعریف نیاز
۲۳۷	- شناسایی موضوعات مطالعه
۲۳۷	- پرسش‌سنوالات صحیح
۲۳۹	- جمع‌آوری داده‌ها
۲۴۵	- تحلیل و ارزیابی داده‌ها

۲۴۶		- گزارش‌نویسی و استفاده از داده‌ها برای برنامه‌ریزی
۲۴۹		جاذبه‌ها
۲۵۶		- منابع و جاذبه‌های گردشگری موجود
۲۵۹		طرح تجاری
۲۶۳		تحلیل‌های SWOT و PESTE
۲۶۶		نتیجه‌گیری
۲۶۷		ضمائم
۲۸۷		منابع و مآخذ

سپاسگزاری

تدوین و آماده‌سازی این کتاب بدون کمک عده‌ای از دوستان، کار مشکلی بود. من از دانشجویان فعالی چون: کاوین مک لئود، آگنر نوازک، وال شیپرد و تری گرگوتسکی که در تمامی مراحل تدوین این مجموعه به من یاری رساندند تقدیر و تشکر می‌نمایم. علاوه بر این از اعضای هیئت علمی دانشگاه براک و گروه مطالعات اوقات فراغت و گردشگری که علاقه نشان داده و در تدوین این مجموعه به بنده یاری رساندند سپاسگزاری می‌نمایم که از برجسته‌ترین آنها می‌توان به داوی تلفر، آتسوکو هاشیموتو، پائولو جانسون تو، رادان پلومر، سویی آرایبی و جورج نوگرادی اشاره کرد که بخش عمده این کتاب زمانی تدوین گردید که مدیریت گروه مطالعات اوقات فراغت و گردشگری دانشگاه بروک را بر عهده داشتم. من در تلاش‌های خود برای ایجاد تعادل در عرصه پژوهش‌های علمی و اداره امور، بدون شک مدیون سندی نوتار هستم. وی همکار اداری در این گروه بود و با اختصاص زمان کافی این کار، اینجانب را در تدوین کتاب حاضر تشویق کرد. همچنین لازم می‌دانم تا از بتی ویلر برای ارائه اطلاعات ارزشمند تشکر نمایم البته راهنمایی‌ها و مشاوره‌های ارلت کاتر نیز در خور تقدیر و ستایش است. من باید از مؤسسه بین‌المللی CAB (به‌ویژه شخص ربکا استیونز) به جهت همکاری‌های همه‌جانبه برای تدوین و اجرای این پروژه و ارائه این کتاب به‌عنوان یکی از منابع اصلی در صنعت اکوتوریسم، تقدیر و تشکر نمایم. علاوه بر آن از باری گریفیت در مؤسسه گردشگری طبیعی کوئست و کارلا کارلسون در سازمان گردشگری نیآگارا برای ارائه اطلاعات

ارزشمند درباره شرکت‌های اکوتوریستی بزرگ سپاسگزاری می‌نمایم. دوست و همسفرم یعنی، گرج کامپابل که با راهنمای خود من را با اوقات فراغت بیشتر آشنا کرد، شایسته سپاسگزاری است. در نهایت از همسرم جولیا و فرزندانم سم و جسی به دلیل حمایت‌ها و مراقبت‌هایشان تشکر ویژه می‌کنم. چرا که آنها امکانات لازم را برای من فراهم کرده‌اند تا به دستاوردهای ارزشمند والایی در زندگی دست یابم.

پیشگفتار

ایده تدوین این کتاب نتیجه توجه به چگونگی ارزیابی کمبود اساسی اطلاعات در ادبیات اکوتوریسم با توجه به روابط میان ارائه کنندگان خدمات و گردشگران است. این حلقه مفقوده یا تکه گم شده از پازل (شاید در این عرصه بسیاری از قطعات پازل گم شده باشد)، همان مفهوم برنامه ریزی تفریحی است که به عنوان ابزاری اساسی، زمینه های لازم را به خودی خود برای لذت بردن از تجربه های تفریحی و گردشگری فراهم می آورد. برنامه ریزی در این زمینه به صورت گسترده بر عناصر خدماتی تأکید می نماید و بدین ترتیب فرم های مکانی و فضایی از قبیل اکوتوریسم در قالب تجربه های جدید در نظر گرفته می شوند. برنامه ریزی فرآیندی جامع است که امکانات لازم را برای یکپارچه سازی تمامی اطلاعات فراهم می آورد و مستقیم و غیرمستقیم بر روابط میان ارائه کنندگان خدمات و گردشگران تأثیر می گذارد. برای مثال این روزها بررسی و تحلیل بحث های مربوط به ابعاد مهم اکوتوریسم مانند رهبری، مهارت ها، تأیید، اعتبار گذاری و برنامه ریزی جالب توجه است. نمایی این شاخص ها در دوره های زمانی مختلف در حوزه مطالعات گردشگری و اوقات فراغت مورد توجه قرار گرفته اند. حتی این معیارها ممکن است به عنوان ابعاد اساسی فرآیند برنامه ریزی طرح ها در نظر گرفته شوند. بنابراین کتاب حاضر درباره روابطی تدوین شده است که میان گردشگران و اپراتورها وجود دارد. لذا این کتاب به بررسی این موضوع می پردازد که چگونه ارائه کنندگان خدمات می توانند در تدوین و اجرای طرح های گردشگری مؤثر باشند. بنابراین ایده های آن ها از طریق برنامه های آموزشی و مفید

زمینه‌های لازم را برای تثبیت تاریخ طبیعی و به‌طور کلی جهان طبیعی فراهم می‌نماید (توجه: در این کتاب ارائه‌کننده خدمات، اپراتور و شرکت به‌طور هم‌معنی برای اشاره به شخصی، مورد استفاده قرار می‌گیرند که طرح‌های اکوتوریستی را به مشارکت‌کنندگان پیشنهاد می‌نماید. لذا مشارکت‌کنندگان، مشتریان و اکوتوریست‌ها همگی، واژه‌های مترادفی هستند و اشاره به افرادی دارند که در فرصت‌های اکوتوریستی مشارکت می‌نمایند).

در وهله اول، هدف نویسنده از تدوین کتاب به کارگیری مفهوم برنامه‌ریزی تفریحی در صنعت گردشگری در قالبی گسترده و جامع بود. این هدف تا حدودی به اجرا در آمد و نویسنده مصمم شد تا بر یکی از فرم‌های ویژه گردشگری که همان اکوتوریسم است تأکید نماید؛ زیرا این موضوع مدت‌ها ذهن نویسنده را مشغول کرده و سعی داشت تا اکوتوریسم را به عنوان یکی از فرم‌های ویژه گردشگری، به‌نحو بهینه ساماندهی و مدیریت نماید. این کتاب زمینه‌های لازم را برای بررسی عمیق مفهوم برنامه‌ریزی فراهم می‌آورد و با توانمندسازی مدل‌های برنامه‌ریزی آنها را در جهت به کارگیری در فعالیت‌های اکوتوریستی، مسائل جمعی و اجتماعی، محیط طبیعی و تمامی مباحث مربوط به اکوتوریسم ساختار بندی می‌کند.

برخی از موضوعات ظریف اشاره شده در این کتاب از توانایی نویسنده برای بررسی مسائل به روشی جامع می‌کاست. خوشبختانه این مسئله در آغاز پروژه وجود خارجی نداشت؛ اما نویسنده به زودی پی برد که برنامه‌ریزی طرح‌های اکوتوریستی می‌تواند به صورت جدی مطرح شود. این تصمیم باعث شد نه تنها نویسنده بسیاری از مفاهیم مطرح شده را حذف ننماید؛ بلکه آنها را به روشی جامع تفسیر کند. نویسنده در تدوین این کتاب درک جامعی داشته و مسائل را به صورت کلی و مفصل بررسی کرده است. دلیل این امر سه عامل است که عبارت‌اند از: ۱- ارائه بحث‌های مفصل درباره جایگاه اکوتوریسم (به عنوان مثال توسعه جامعه و بسیاری از سیستم‌های

اکولوژیکی)؛ ۲- فراهم آوردن فرصت‌های کافی برای تحلیل و بررسی بسیاری از مفاهیم در خصوص برنامه‌ریزی تفریحی؛ ۳- یکپارچه‌سازی متون تدوین‌شده در رشته‌های مختلف از قبیل بازاریابی، مطالعات تفریحی و اوقات فراغت، مطالعات محیطی و اکولوژی. [به کارگیری این دیدگاه بدین معناست که برخی از مراجعه‌کنندگان نیازمند پوشش‌دهی موضوعات بسیار گسترده‌ای هستند.] نویسنده این مسئله را به‌عنوان جزئی برای دانشجویان و پژوهشگران دانشگاهی مطرح کرده است؛ زیرا این افراد نسبت به بقیه مخاطبان به مباحث برنامه‌ریزی و اکوتوریسم علاقه بیشتری نشان می‌دهند. امید است کتاب حاضر به‌عنوان عاملی انگیزشی برای افزایش تلاش پژوهشگران در عرصه اکوتوریسم و پژوهندگان و اکوتوریست‌ها از تلاش‌های پیش‌رو برای بهینه‌سازی درک خود نسبت به بسیاری از مسائل مطرح شده در این عرصه بهره‌برداری نمایند.

در نهایت در تدوین این کتاب حجم بزرگی از فعالیت‌های پژوهشی، یکپارچه‌سازی شده است و این فعالیت‌ها به‌عنوان ابزاری در توسعه حوزه‌های گردشگری و تفریح به کار می‌رود. لذا این کتاب تلاش می‌نماید تا فرآیندهای طولانی مدت توسعه گردشگری را مجدداً فرمول‌بندی نماید. به‌رحال در این مجموعه، قالب یکپارچه و سنتز مرکبی از ایده‌های مطرح شده در رشته‌های اجتماعی و اکولوژیکی وجود دارد که به چارچوب‌بندی برنامه‌ریزی در متون مختلف کمک می‌نماید. مطالب مطرح شده در این پژوهش می‌تواند در ماهیت رشته اکوتوریسمی کاربردی گردد.

www.ketab.ir

پیشگفتار مترجمان

اکوتوریسم با طبیعت گردی از شاخه‌های اصلی صنعت گردشگری است که مبتنی بر جاذبه‌های طبیعی بوده و هدف آن، رسیدن به توسعه گردشگری پایدار است. بنابراین اکوتوریسم به عنوان ابزاری برای حفاظت و ارتقای سطح کیفی زندگی ساکنان مناطق گردشگری پذیر، جایگاه ویژه‌ای را در میان سایر شاخه‌های صنعت گردشگری کسب کرده است. این صنعت برای اینکه به ابزاری جهانی برای توسعه پایدار تبدیل شود، نیازمند پژوهش‌هایی جامع در زمینه مراکز گردشگری، مدیریت کارآمد و سرمایه‌گذاری کافی است. گفتنی است که اکوتوریسم از جمله فعالیت‌های مهم اقتصادی در اکثر نقاط جهان است؛ زیرا اکوتوریسم فرصت مناسبی را در اختیار گردشگران قرار می‌دهد تا درباره اهمیت حفظ فرهنگ‌ها و چگونگی محافظت از فرهنگ‌های محلی و طبیعت آگاهی‌های لازم را به دست آورند. [شاید بتوان گفت اکوتوریسم مفهومی است که همزمان با رشد سریع صنعت گردشگری در چند دهه، به صورت پذیرفتنی تکامل یافته و جایگاه آن در میان سایر فعالیت‌های اقتصادی بر همگان روشن شده است.] به همین دلیل مدیران مناطق حفاظت‌شده و مردم مناطق محلی، برای دستیابی به منافع همه‌جانبه تلاش‌های روزافزونی برای بهینه‌سازی این مناطق به عمل می‌آورند. در دهه‌های اخیر اکثر کشورهای در حال توسعه با وجود رکودهای اقتصادی شدید؛ افزایش جمعیت بی‌سابقه‌ای را در داخل مرزهای خود تجربه کرده‌اند. به همین دلیل برای تأمین نیازهای اقتصادی روزمره و پرداخت بدهی‌های خارجی، اغلب مجبور به بهره‌برداری بیش از حد و افراطی از

منابع طبیعی خود هستند. با این وجود مناطق حفاظت‌شده، آخرین زیستگاه‌هایی هستند که هنوز ذخایر درخور توجهی از گونه‌های گیاهی و جانوری، آب و هوای پاک و سایر خدمات اکولوژیکی را در خود دارند. این مناطق به‌عنوان محیط‌های بسیار مناسب برای توسعه اکوتوریسم در مقیاس‌های مختلف اهمیت روزافزونی پیدا کرده‌اند. [البته آنچه می‌تواند بر اهمیت و کارایی این بخش بیفزاید، برنامه‌ریزی نظام‌مند و بهینه برای بهره‌برداری از مناطق حفاظت‌شده و نگهداری از گونه‌های موجود در داخل آنهاست. گاهی اوقات ساکنان مناطق محلی برای حفظ و مدیریت منابع طبیعی به سرمایه‌های مالی نیاز دارند؛ زیرا اوضاع اقتصادی و سیاسی، اغلب باعث محدودیت انتخاب و افزایش اتکاء ساکنان این مناطق به مناطق طبیعی می‌شود.

ذکر این نکته حائز اهمیت است که اکوتوریسم در برنامه‌ریزی توسعه ملی گردشگری در ایران نقشی محوری دارد و با توجه به اهمیت این شاخه از صنعت گردشگری، تدوین طرح‌های جدید برای جذب گردشگران دوستدار طبیعت، از نیازهای اصلی این صنعت به شمار می‌رود. توسعه اکوتوریسم در ایران به‌عنوان یکی از پنج کشور برخوردار از بیشترین تنوع اقلیمی در جهان و یکی از ده کشور اول در جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی در مقایسه با دیگر شاخه‌های صنعت گردشگری از اولویت برخوردار است. بنابراین بسترسازی برای جذب گردشگران محیطی می‌تواند در رونق سریع‌تر این صنعت در کشور، نقش بسزایی ایفا کند. با وجود قابلیت‌ها و توانمندی‌های فراوان اکوتوریستی در کشور، عواملی از قبیل نبود زیرساخت‌های مناسب، فقدان آگاهی مردم درباره اهمیت و ارزش اکوتوریسم در ایران، کمبود متخصصان رشته اکوتوریسم، فقدان فرهنگ مناسب طبیعت‌گردی، نبود اطلاع‌رسانی بهینه توسط رسانه‌های گروهی و نبود برنامه‌ریزی‌های کارآمد از دلایل عمده رکود اکوتوریسم در ایران است. بنابراین با غلبه بر این مشکلات از طریق فرهنگ‌سازی، ارتقای آگاهی مردم، سرمایه‌گذاری در رشته اکوتوریسم و بهره‌گیری از تجربه‌های

جهانی می‌توان جایگاه این صنعت را در اشتغال‌زایی و تأمین درآمد در کشور به نحو بهینه ارتقا داد.

کتاب حاضر ترجمه پنج فصل اول کتاب برنامه‌ریزی طرح‌های اکوتوریسم اثر دیوید فتل است که در جلد اول چاپ شده است و شش فصل بعدی آن نیز در قالب جلد دوم ترجمه و چاپ خواهد شد. از آنجایی که رشته توریسم در ایران از رشته‌های نوین است و کتاب‌ها و منابع اطلاعاتی در آن به‌ویژه در بخش اکوتوریسم بسیار اندک است؛ مترجمان بر آن شدند تا با انتخاب این کتاب و ترجمه آن، گامی هر چند اندک در پیشبرد جایگاه ارزشمند این رشته در کشور برداشته باشند. کتاب حاضر می‌تواند منبع اطلاعاتی مناسبی برای دانشجویان رشته‌های مدیریت جهانگردی، توریسم و جغرافیا باشد. از آنجایی که ترجمه نویسندگان خالی از اشکال نیست؛ لذا از تمامی دانشجویان، اساتید و صاحب‌نظران محترم دعوت می‌شود تا با ارائه نظرات و پیشنهادها خود ما را در ویرایش و چاپ‌های بعدی یاری رسانند.

مسعود تقوایی

علی جوزی‌خملویی

خرداد ماه ۱۳۹۰